

67.9(44)уп

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

7768

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Юридичний інститут
Кафедра кримінального права

Матеріали
Всеукраїнської науково-
практичної конференції
Політика
в сфері боротьби
зі злочинністю:
актуальні проблеми
сьогодення

25-26 лютого 2011 року
м. Івано-Франківськ

іншим особам (заставаодавцям) у випадку невиконання покладених на них зобов'язань (економічний механізм стримування).

Предметом застави можуть бути гроші чи інші матеріальні цінності - будь-яке майно, що перебуває в цивільному обігу, належить заставаодавцю на праві власності і може бути відчужене ним. [3, п. 5].

На практиці, майже завжди предметом застави є гроші.

Якщо застава вноситься не обвинуваченим чи підсудним, а іншою особою, заставаодавець несе лише майнову відповідальність за дії особи, за яку вписано заставу.

Заставаодавець може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав для звернення застави в доход держави. У цьому випадку він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого, підсудного до органу розслідування чи суду для заміни його запобіжного заходу на інший. Застава повертається лише після обрання нового запобіжного заходу.

При здійсненні прокурорського нагляду, прокурорам слід перевіряти, чи дотримані вимоги закону при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави, зокрема:

- чи є підозрюваний, обвинувачений, підсудний або заставаодавець власником майна;
- чи належний розмір застави, який не може бути меншим: щодо особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого, або особливо тяжкого злочину, - однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо особи, обвинуваченої у вчиненні іншого тяжкого, або особливо тяжкого злочину чи раніше судимої особи, - п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо інших осіб - п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У всіх випадках розмір застави не може бути меншим розміру цивільного позову, обгрунтованого достатніми доказами (розмір цивільного позову про відшкодування моральної шкоди, матеріальних вимог потерпілого, не пов'язаних із вчиненням щодо нього злочином, судових витрат тощо на розмір застави не впливає);

- чи підтверджена вартість предмету застави документами (чеки, квитанції, накладні, експертна оцінка, тощо);

- чи належним чином оформлено прийняття застави - наявність квитанції чи іншого документа про внесення на депозит органу досудового розслідування предмета застави;

- чи роз'яснено зміст ч. 3 ст. 154¹ КПК під розписку підозрюваному, обвинуваченому, підсудному його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставаодавцю - у вчиненні якого злочину підозрюється чи обвинувачується особа, щодо якої застосовується запобіжний захід, і що в разі невиконання нею своїх обов'язків застава буде звернена в доход держави;

- чи чітко зафіксовано дані про заставаодавця (якщо застава вноситься не обвинуваченим чи підсудним, а іншою особою) - прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, місце проживання чи перебування, а у випадках, коли заставаодавцем є юридична особа, - її найменування, місцезнаходження, необхідні банківські реквізити, а також дані про особу її представника і документ, яким підтверджуються його повноваження. В останньому випадку до протоколу повинні долучатися документи про правомірність виділення підприємством, установою чи організацією відповідної суми для використання як застави;

- чи наявна згода всіх заставаодавців при передачі у заставу предметів та майна спільної власності;

- чи не прийнято заставу від державних підприємств, установ і організацій;

- як забезпечено зберігання майна, переданого як застава;

- чи не накладено арешт на кошти чи предмети, передані під заставу підозрюваним, обвинуваченим, підсудним з метою забезпечення відшкодування шкоди або можливої

конфіскації майна (таке можливо лише в разі зміни запобіжного заходу у вигляді застави на інший).

- чи розглянуто в порядку і в строки, передбачені КПК клопотання обвинуваченого, підсудного, його законного представника чи захисника, заставаодавця про застосування застави. Якщо підстав для задоволення клопотання немає, чи мотивована відмова в цьому.

У всякому разі, обрання запобіжного заходу у вигляді застави та її розмір відбувається у кожному випадку індивідуально, при чому враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

Наявність застави, яка за ступенем процесуального примусу більш м'яка, ніж взяття під ватру, і більш сувора, ніж інші запобіжні заходи, сприяє зменшенню випадків безпідставного чи недостатньо обгрунтованого тримання під вартою осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів, адже ризик втрати чималої суми грошей чи майна дисциплінує людину.

1. Відомості Верховної Ради України 1997, №4 від 04.02.97, ст. 21

2. Пошва Б. Застава в системі мір запобіжних заходів кримінального процесу України: проблеми і перспективи. Реформування системи запобіжних заходів в кримінальному судочинстві. -К., 2000. - С. 65.

3. Вісник Верховного Суду України 2003, №3 від 25.06.2003р.

Попкова В. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, викладач кафедри кримінального права

Деякі питання дослідження функцій заходів безпеки у сфері кримінально-правової політики України

Проблема протидії злочинності на сьогоднішній час є надзвичайно актуальною і потребує вирішення як на міжнародному, так і на національному рівнях шляхом вдосконалення існуючих чи вироблення відповідно нових ефективних заходів профілактичного характеру.

Національне законодавство нашої держави відповідним чином здійснює запобіжну функцію щодо злочинності. Так, у ч. 1 ст. 1 КК України безпосередньо зазначено: "Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам" [1, ч. 1 ст.1].

Реалізація охоронної функції КК України, як вірно зазначає Н. Ф. Кузнецова, здійснюється за допомогою таких засобів як [2, с. 12]:

1) закріплення підстав і принципів кримінальної відповідальності;

2) визначення кола діянь, які передбачені КК як злочини;

3) встановлення за їх вчинення покарання та інших засобів кримінально-правового впливу.

Яким тоді чином забезпечується реалізація превентивної функції кримінального права?

На думку М. Г. Сорочинського, існують такі три основні напрямки здійснення кримінально-правовими нормами свого попереджувального впливу [3, с. 192-193]:

1) нейтралізація криміногенних факторів – застосування кримінального права в зв'язку із вчиненням злочину з метою усунути причини та умови вчинення подальших злочинів (реституція, компенсація, примирення правопорушника з потерпілим);

2) загроза настання негативних наслідків в разі прояву злочинної поведінки у вигляді каральних заходів чи опору з боку потерпілого і третіх осіб та інформування про недопустимість протиправної поведінки (норми-заборони) і бажаність поведінки правомірної (заохочувальні норми);

3) нагляд за поведінкою осіб в різних формах: від ізоляції особи до встановлення над нею більш чи менш жорсткого нагляду без ізоляції від суспільства.

Вбачається, що важливу роль у попередженні злочинності відіграють не тільки заходи покарання, а й відповідні заходи, які передбачені чинним КК України, що належать до так званих кримінально-правових заходів безпеки.

Надання заходам безпеки такої пріоритетності у сфері протидії злочинності дозволяє зробити висновок про те, що зазначеним заходам притаманні власні функції, що уявляється принципово важливим як з точки зору поглиблення теоретичних положень про них, так і з практичної точки зору, оскільки це дозволить найбільш правильно і ефективно реалізовувати їх на практиці.

Зокрема, вбачається за доцільне виокремлювати такі основні функції заходів безпеки, які, з однієї сторони, розкривають суть відповідних заходів, з іншого боку, спрямовані на досягнення цілей кримінально-правової політики України:

а) захисна - спрямована на захист порушених прав і свобод людини і громадянина шляхом застосування до відповідної особи, яка вчинила те чи інше злочинне діяння, кримінально-правового заходу безпеки.

б) виховна функція пов'язана із застосуванням до неповнолітніх правопорушників, які вчинили злочинне діяння у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність, але за наявності відповідних підстав, передбачених ч. 1 ст. 105 КК України [1, ч. 1 ст. 105], звільнені від покарання із застосуванням до них примусових заходів виховного характеру.

Згідно ч. 2 ст. 105 КК України суд може застосувати до неповнолітнього, звільнивши його від покарання, такі примусові заходи виховного характеру [1, ч. 2 ст. 105]:

1) застереження;

2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заповдіяних майнових збитків;

5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

У ППВС Україна "Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру" зазначається, що застосування таких заходів має забезпечувати інтереси неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, а й освіти, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реальній суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набутти професії та працевлаштуватися [4, п. 1]. В кінцевому результаті застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітнього

має призвести до настання такого бажаного результату як його виправлення і перевиховання. У глумачному словнику української мови поняття "виправляти", "виправити" означає "вирівнювати щось зігнуте, викривлене, пом'яте; усувати недоліки, хиби, помилки і т. ін., робити правильним; вносити поправки в що-небудь, робити крапцям", а "перевиховувати", "перевиховати" тлумачиться як "вихованням прищеплювати кому-небудь інші погляди, норми поведінки" [5, с. 43, 317].

в) лікувально-реабілітаційна функція реалізовується шляхом застосування за рішенням суду до психічно хворої особи, яка перебуває у суспільно небезпечному стані, примусових заходів медичного характеру чи примусового лікування з метою покращення психічного стану хворого. Адже як вірно зазначає Н. Ф. Кузнецова, щодо осіб, які страждають психічними розладами, говорити про їх повневилікування не доцільно [2, с. 363].

З'ясовуючи правову природу суспільної небезпеки психічно хворого як одного із критеріїв диференціації примусових заходів медичного характеру, варто погодитися з думкою В. В. Лєня та М. М. Книги, які розуміють перебування особи в такому стані, який обумовлює існування реальної можливості вчинення нею суспільно небезпечного посягання. Тому в такому стані може знаходитися не тільки особа, яка вже вчинила протиправне посягання, а й особа, яка готує вчинення злочину або її психічний стан створює загрозу заповдіяння нею шкоди оточуючим чи собі [6, с. 115].

Відповідно до ч.1 ст. 94 КК України залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру [1, ч. 1 ст. 94]:

1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;

2) госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним наглядом;

3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;

4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Примусове лікування може бути застосоване судом, незалежно від призначеного покарання, до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [1, ч. 1 ст. 96].

Варто також зазначити, що при застосуванні примусових заходів медичного характеру до неповнолітніх осіб, повинні бути створені усі необхідні умови для можливого продовження їх навчання і професійної підготовки.

г) профілактична – зміст даної функції кримінально-правових заходів безпеки полягає у недопущенні вчинення відповідною особою первинного злочину чи рецидивного злочинного діяння шляхом застосування до неї відповідних заходів чи усунення факторів криміногенної ситуації, що склалася.

д) правообмежувальна функція полягає в обмеженні прав особи як наслідок застосування до неї відповідних заходів безпеки.

Резюмуючи усе вище сказане, слід зазначити, що хоча кримінально-правові заходи безпеки не здатні на належному рівні вирішити завдання по реалізації охоронної функції кримінального права, однак їх застосування як одних із кримінально-правових засобів впливу на злочинність, на досить високому рівні забезпечує здійснення превентивної функції кримінального права, оскільки спрямовані на те, щоб особа, яка вчинила протиправне суспільно небезпечне діяння, яке не містить у собі усіх необхідних елементів чи ознак складу злочину, передбаченого відповідною нормою Особливої частини КК України в тому числі й злочин як такий, не скоїла в майбутньому їх злову, тобто "не укорінилася в злочинних привичках". Цим самим зазначені заходи задовольняють потреби сучасного цивілізованого суспільства у забезпеченні правопорядку, охорони прав і свобод людини і громадянина. Адже

як вірно зазначає І. М. Горбачова, заходи безпеки за характером обмежень та безпосередньою спрямованістю дії є ефективним заходом у формуванні політики держави з попередження злочинності [7, с. 168-169].

1. Кримінальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Кузнецова Н. Ф. Курс уголовного права. Общая часть: в 5 т. / Н. Ф. Кузнецова. – М.: ИКД Зерцало. – Т. 2. – Учение о наказании. – 2002. – 464 с.
3. Сорочинський М. Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 "кримінальне право та кримінологія: кримінально-виконавче право" / М. Г. Сорочинський. – Одеса, 2004. – 262 с.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру": зб. постанов Пленуму Верховного суду України у кримінальних справах 1963-2008 рр. станом на 1 лютого 2009 р. – Вид. п'яте зі змінами та доповненнями. – Х. "Одіссей", 2009. – 544 с.
5. Тлумачний словник української мови [4-й додатковий тираж] / А. О. Івченко. – Харків "ФОРЛЮ", 2002. – 541 с.
6. Лень В.В., Книга М.М. Примусові заходи медичного характеру: історія, стан, тенденції. – Запоріжжя: Дніпропетровський металург, 2010. – 212 с.
7. Горбачова І. М. Заходи безпеки у кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 "кримінальне право та кримінологія: кримінально-виконавче право" / І. М. Горбачова. – Одеса, 2008. – 245 с.

Пуравець К. М.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Реалізація кримінально-процесуальної політики

Кримінально-процесуальна політика, як складова політики у сфері боротьби зі злочинністю, є невід'ємною частиною соціальної політики держави. Разом з тим, предмет політики у сфері боротьби зі злочинністю, її основний зміст і завдання визначають і деякі особливості її реалізації. Ці особливості, перш за все, полягають в тому, що і політика у сфері боротьби зі злочинністю в цілому, і кримінально-процесуальна політика зокрема реалізуються через право і в рамках права.

Питання реалізації кримінально-процесуальної політики знаходиться у сфері застосування кримінально-процесуального законодавства. Воно, так би мовити, лежить "на поверхні" і тому часто є об'єктом наукового дослідження, проте радше в контексті ефективності застосування окремих норм чи інститутів кримінально-процесуального законодавства. В той же час питання про зміст та обсяг поняття реалізації залишається недослідженим.

Так, у зміст поняття реалізації політики у сфері боротьби зі злочинністю нерідко включають як сам процес виникнення, формулювання, нормативно-правового оформлення і закріплення політичних ідей та принципів, так і застосування відповідних нормативно-правових актів державними органами. Таким чином, видання кримінально-процесуальних законів і нормативних актів розглядається як одна з форм реалізації кримінально-процесуальної політики [2, с. 28]. При цьому, за визначенням М. І. Загороднікова, підготовча робота законодавця, що виражається у виробленні законопроектів, наступне їх обговорення юридичною спільнотою, а в деяких випадках і всенародне обговорення уже є реалізацією кримінальної політики [3, с. 81].

З таким розширеним підходом до питання реалізації кримінально-процесуальної політики важко погодитись. Адже право являється найважливішим засобом проведення в життя політики. Лише після відповідного нормативного оформлення політичні ідеї і принципи набувають значення загальнообов'язкових норм і правил поведінки, таким чином знаходять свою практичну реалізацію через наступне їх втілення у свідомо-вольових вчинках (діях) людей. До свого нормативно-правового закріплення політичні гасла і лозунги носять виключно декларативний характер. Тому сам процес створення і видання законів і підзаконних нормативно-правових актів є швидше втіленням, оформленням кримінально-процесуальної політики, а не формою її реалізації. Загальнообов'язковість законів визначає форму діяльності людей, конкретних виконавців, характер, спрямованість і якість їх діяльності, надає цій діяльності і відповідної політичної спрямованості, і конкретності. Законодавство стабілізує політику, окреслює її межі і структуру, визначає права і обов'язки конкретних суб'єктів, на які покладється практичне здійснення політики.

Як окремому виду діяльності процесу реалізації кримінально-процесуальної політики притаманні певні характерні ознаки, до яких можна віднести:

1) реалізація кримінально-процесуальної політики відбувається шляхом застосування норм кримінально-процесуального права уповноваженими для цього державними органами і посадовими особами.

Суб'єктами кримінально-процесуальної політики виступають органи державної влади (суди і правоохоронні органи), які реалізують норми кримінально-процесуального права, тим самим неухильно проводячи в життя загальні начала, що лежать в основі кримінально-процесуальної політики держави, як в загальному при їх застосуванні, так і в кожному конкретному випадку. У свій час у зв'язку з проведенням курсу на максимальне залучення населення до боротьби із злочинністю деякі автори проголошували тезу про те, що в реалізації політики у сфері боротьби із злочинністю приймають участь також профсоюзи, інші громадські організації та трудові колективи, оскільки вони так чи інакше залучаються до сфери вирішення питання кримінальної відповідальності. Однак, такі організації не входять до кола органів, що здійснюють кримінальне судочинство. Вони не вирішують питання, пов'язаних із кримінальною відповідальністю, а їх діяльність не є стадією кримінального процесу. Її швидше можна охарактеризувати як вторинну [4, с. 200]. Саме при належному, відповідно до чинного законодавства провадженні діяльності спеціально уповноважених органів держави по розслідуванню і вирішенню кримінальної справи і досягається вирішення завдань кримінального процесу, тим самим реалізуються і основні начала кримінально-процесуальної політики;

2) це один із найважливіших видів державної діяльності, спрямований на практичне втілення в життя політичної доктрини держави у сфері боротьби із злочинністю кримінально-процесуальними засобами. Така діяльність завжди носить державно-владний характер і здійснюється від імені держави в цілому тому акти, що видаються в процесі такої реалізації є обов'язковими до виконання усіма учасниками кримінально-процесуальних відносин, стосовно яких вони видані;

3) застосування норм кримінального законодавства здійснюється не у довільній формі, а у строго встановленому законом порядку. При цьому ступінь деталізації діяльності учасників кримінально-процесуальних відносин надзвичайно висока. Відхилення від чітко регламентованих приписів у діяльності суб'єктів кримінально-процесуальної політики, незастосування чи застосування ними невідповідних норм процесуального законодавства веде до скасування прийнятих ними рішень і може розглядатися як неефективна чи неправильна реалізація кримінально-процесуальної політики держави;